

Què va ser el Foment Regional?

Sense menysprear en absolut a cap associació sagrerenca, pensem que ha estat l'entitat més important que hi ha hagut a la Sagrera, tenint en compte els recursos de què disposava i la poca població que el barri tenia a final del segle XIX i principis del XX, comparada amb els gairebé 30.000 habitants que som ara.

Si no resulta familiar el nom del Foment Regional, ben segur ho és més el d'en Martí Molins, encara que només sigui pel carrer de la Sagrera que porta el seu nom.

En Martí Molins, juntament amb en Josep Tort, en Lluís Coll i en Josep Serrat, varen fundar el Foment Regional, que també incloïa l'Ateneu Obrer de la Sagrera i un Museu.

L'estendard del Foment Regional és el principal testimoni que ara tenim de l'existència d'aquesta societat sagrerenca.

Aquest estendard va sortir del nostre barri, fa més de 80 anys, per a acabar malmès i ple de pols a un magatzem del Poble Nou.

Desconeixem la majoria dels detalls del trajecte que va seguir l'estendard des de la Sagrera al Poble Nou. Sabem però que va anar a parar a una entitat excursionista, el Club Muntanyenc Barcelonès, perquè quan la societat es va extingir, la Comissió Liquidadora encarregada de la gestió del patrimoni de l'entitat i del fons del Museu, el va incloure entre les peces donades a Baltasar Serradell. A la mort d'aquest va quedar integrat en el seu llegat dipositat al Club Muntanyenc Barcelonès.

Al principi dels anys 80, els que érem membres de la Vocalia de Cultura de l'Associació de Veïns de la Sagrera, ens vàrem interessar pel Museu del Foment, que havia creat i mantingut en Martí Molins.

Sabiem que una de les peces més preuades del museu era un ull de bou del Ictíneo de Narcís Monturiol i que aquest havia anat a parar al Museu Marítim de Barcelona cedit pel Club Muntanyenc Barcelonès.

Es va iniciar la recerca, i el primer document que ho constata és una carta d'en Joan Gandol, aleshores President de l'Associació de Veïns, adreçada l'any 1981 al Club Muntanyenc interessant-se per les peces del Museu d'en Martí Molins.

Vàries vegades ens vàrem plantar a la seu del Muntanyenc, aleshores a la Plaça Reial, sense cap èxit. Fins que un dia, a una d'aquelles visites improvisades, ens vàrem trobar que el Club Muntanyenc ja no hi era allà i que la pista s'havia perdut.

Passaren els anys i les dècades, i el rastre del museu s'anava esvaint. Però, de sobte, es va posar en contacte amb el Centre de Documentació el President del Club Muntanyenc, el senyor Daniel Vergès, dient-nos que tenia en els seu poder un objecte de la Sagrera: era l'estendard del Foment.

L'any 2004, 23 anys després de la primera carta de l'Associació de Veïns, en Quim Terrè va anar a buscar l'estendard al magatzem del Poble Nou amb el senyor Daniel Vergès, i es va quedar meravellat pel que va veure.

La donació "oficial" de l'estendard per part del Club Muntanyenc Barcelonès al Centre de Documentació de la Sagrera va tenir lloc el 15 de novembre d'aquell mateix any 2004, durant la Festa Major del barri.

L'estendard del Foment Regional és una obra d'art modernista de dues peces cosides que va ser confeccionat de manera artesanal per les dones i filles dels socis d'aquesta entitat

i creiem que varen estar dos anys en acabar-lo. Va ser beneït, o com deien a l'època, batejat, a la Parròquia de Sant Martí de Provençals, l'any 1890.

A l'Arxiu Nacional de Catalunya es conserva una fotografia de l'estendard realitzada per Josep Bragulí de la qual es varen fer postals.

L'estendard presidia la sala principal del Museu del Foment Regional. El 9 d'agost de 1908 es va celebrar "La Festa de la Senyera", per tal de presentar-lo en societat.

"Oda. A la Nostra Senyera" és una poesia de Jaume Anglí que va ser llegida aquell dia pel seu autor i que descriu alguns elements de l'estendard:

*Voldria per lloarte, ser mestre d'eloqüència
glosant t'apologia fent ús d'un bell parlar;
voldria rusims darte. Perfums de vera essència
Perqué flaires de verge poguessis conservar.*

*Per ferte mes sagrada fidels te beneiren
de Sant Martí en lo temple, boi acullintne a dins;
dos cors vassant noblesa d'honors te revestiren
i en mitj d'alegre bossanna te féren de padrins. (1)*

*Com, no! Si 'ts bonicoia cenyint tan rica vesta.
;en sembles pubilleta quan vol emmaridar,
tothom qui't veu t'admira: sens tu no tenim festa
i fins Orfeo ab cantics també 't sapalabar.*

*Lo mil noucents noranta que brilles en la cara,
n'es signe recordable d'aquella data anyal
de quan va comensarse la Societat que 's ara,
portant l'escaient titul del Foment Regional.*

*Les barres catalanes, flamentes t'hi campejan;
demunt d'elles cercola l'escut dels Provençals; (2)
A prop, Vulcá i Mercuri sos atributs galejan
i al fons Montserrat mira, mostrant sos pics mes alts.*

*I envellutats de seda pregonan l'exel·lència;
i l'arc iris lluint-hi destaca 'ls set colors,
l'espera de la terra, ses llibres d'art i ciència,
i al peu formant corona s'enllaçan gaies flors.*

*I aquella marca inscrita qu' indica te dorsera,
recorda a n'el Museu son any de fundació,
a ensemps per Barcelona nes data falguera
l'avenç de tot un poble la gran exposició. (3)*

*¿Sabeu qui les ha fetes aquestes marevelles
teixides de ma mestre fent d'or un enfiell?
Les nostres bordadores que com gentils abelles,
hant dat a la senyera la mel de son treball. (4)*

*Demà per la velluria quan siguis venerada,
quan tinguis de la gloria los tituls ja guanyats
els nets del futurisme te prenguin per creuada
seguint la tasca empresa dels seus avant passats.*

*Segueix amb ells, i acoblals com mare carinyosa
quan junts els afalaga lo dolç de tendre bés;
que investigant, Sapientia, s'els mostri generosa
i clars els illumini i la flama del Progrés.*

*Que's fassin forts i savis, aimants de nostre historia;
Que's nutrin de civisme pulint sa perfecció,
Que siguin ells els héroes qui cantin la victoria
tronxant velles rutines, i alsant-hi'l Deu-Raó.*

*¡Salut gentil senyera! La nau ja no 'ns va sola,
teninte per companya solquejarem flotant;
pel mar de la cultura com au que s'hi bressola,*

l'oreig d'idees noves ens tirarà endavant.

*¡Avant doncs, coratjosos seguimsa franca via,
i com sagrat emblema que sigui nostre espill
hont dongui llum d'exemple siguent estel de guia
que lo Foment desd 'ara t'aclama per capdill.*

(1) Apadrinaren la senyera l'Excim. Don Eduard Calvet Diputat a Corts, i Donya Montserrat de Valls-Vicens.

(2) L'escut del poble de Sant Martí de Provençals.

(3) Any 1888: Exposició Universal de Barcelona.

(4) Senyores de socis i senyoretetes filles de socis de Foment.

Els elements simbòlics presents en l'estendard, la seva distribució i la composició ens remeten a l'estil modernista i a la Renaixença.

La tipografia de lletres i números té un estil modernista amb clares reminiscències de caire medieval, influenciades pel romanticisme historicista propi de la Renaixença que serveixen per reivindicar un vincle entre aquell moment del segle dinou i el passat històric de l'edat mitjana.

La Renaixença i el primer nacionalisme es vinculaven amb l'època medieval de Catalunya, la primera per la idealització èpica d'un passat gloriós i el segon per un passat amb sobirania plena.

A una cara de l'estendard hi ha teixides la paraula "Museu" i les figures d'una àmfora i unes flors que fan referència a l'arqueologia, la natura i l'art.

A l'altra cara es pot llegir "Foment Regional" i a sota "Ateneu Obrer de la Sagrera", acompanyats per la data de 1890. El propi nom de l'entitat, Foment Regional, ens informa d'un dels principals objectius d'aquesta societat, el foment del regionalisme i la promoció del catalanisme (llengua, cultura i història). La inscripció "Ateneu Obrer de la Sagrera" indica l'existència d'una escola per a obrers a la Sagrera ja que l'educació era l'altre gran objectiu d'aquesta entitat.

També hi destaca a aquesta cara de l'estendard una senyera catalana en forma de gran cinta integrada al conjunt de la tela, reafirmant la catalanitat de la societat. Per damunt d'aquesta cinta, i com si fos un segell lacrat, s'hi troba l'escut del Foment Regional.

Aquest escut té forma circular, emmarcat per un tram de fil trenat. Destaca, en un primer pla, l'escut municipal de Sant Martí de Provençals, emmarcat a la seva vegada en la senyera catalana. A banda i banda d'aquests elements, i sempre dins de l'escut, hi ha imatges de progrés i industrialització. S'aprecia a l'esquerra un pal amb cablejat elèctric, i una màquina de tren de vapor a la dreta. L'electricitat i el ferrocarril són el progrés; la ciència i la tècnica al servei de la humanitat.

Sorprèn un element de creativitat artística quan el fum de la màquina de tren acabava dibuixant el perfil de la Muntanya de Montserrat que fa referència a allò sagrat i a la catalanitat.

Entre les hores, símbol de fidelitat, apareix un escut de Catalunya suggerint renaixença i regeneració. Hi ha un estel de cinc puntes (l'univers en expansió) que desprèn raigs il·luminant tot el conjunt que és una al·lusió a la llibertat, però també a la força creadora, la llum, la raó i el coneixement.

A la dreta de l'escut del Foment, hi ha un conjunt d'elements que semblen referir-se a l'Ateneu Obrer. Hi ha dos llibres, un obert i un tancat. S'intueix una lletra "F" a la pàgina de l'esquerra del llibre obert. Els dos llibres poden simbolitzar el coneixement universal de les arts i les ciències, al qual s'arriba a través de l'estudi. Al costat hi ha representada una ploma dins un tinter que pot simbolitzar la paraula amb la qual es pot escriure un futur, sempre a partir del saber adquirit als llibres. La bola del món sovint representa l'ànima, que en aquest cas fa referència al coneixement científic i la universalitat.

Al fons de l'escena, segons el poema de Jaume Anglès, es veuen les muntanyes de Vulcà i Mercuri. Mercuri està considerat com el missatger del cel, i l'astrologia el defineix com a força intel·lectual. Mercuri també simbolitza el poder de la paraula i en l'alquímia la transmutació i la transformació de matèria i esperit cap a un estat superior. Vulcà és el ferrer forjador i impulsor de l'univers que simbolitza l'intel·lecte tècnic en rebel·lió oberta contra l'esperit. Entre les dues muntanyes hi ha un riu. Generalment l'aigua corrent suggereix la força creadora de la naturalesa mentre que per altres és una referència a l'oblit o també un camí a recórrer.

Conscients de les diferents lectures simbòliques dels elements de l'estendard, s'ha seguit el criteri d'interpretar-los segons el context de cada una de les diferents escenes (Museu, Foment Regional i l'Ateneu Obrer). L'excepció a aquest criteri ha estat l'escena de les muntanyes i el rierol. D'aquestes tenim la interpretació de Jaume Anglès en el seu poema.

Aquest conjunt està coronat per un gran Arc de Sant Martí. Una altra reiteració de pertinença a Sant Martí de Provençals.

L'escut del Foment i el conjunt simbòlic de l'Ateneu estan units per una cadena de "gaies flors" segons explica Jaume Anglès a la seva poesia.

Un darrer element a comentar és el masteler de l'estendard. El cap damunt del masteler hi havia originalment un gran cargol de mar. Tot i que a moltes cultures aquest és un símbol de bona sort o de la natura, en aquest cas pensem que es tractava d'una clara referència al Museu del Foment Regional, sovint conegut com un museu d'història natural.

La restauració

La peça, després de passar tants anys descuidada a un magatzem, va anar deteriorant-se, de manera que va arribar a mans del Centre de Documentació en unes condicions força lamentables. Des d'un primer moment va ser voluntat de la nostra entitat donar-li un tractament bàsic que aturés el seu procés de deteriorament degut a la pols i els paràsits que havia anat acumulant.

Aquests treballs varen durar més de dos anys i van ser conduïts per la restauradora resident a la Sagrera Carmen López Carrera, amb el finançament del Centre de Documentació de la Sagrera.

Es va aprofitar la Festa Major del barri del novembre de l'any 2011 per a fer una nova presentació en societat de l'estendard, ara restaurat, a la Biblioteca de La Sagrera-Marina Clotet.

Al mateix temps, i aprofitant l'avinentsa, la també restauradora i experta en art Sílvia Crespo Espert va elaborar una caixa especial per a preservar l'estendard, situació a on es troba en aquests moments als locals de la nostra associació a l'espera de trobar un lloc per a la seva exposició permanent que tingui les condicions adients per a la seva conservació i que sigui una ubicació que dignifiqui un element tant important per a la història associativa de la Sagrera.

Centre de Documentació de la Sagrera

Article basat en un text d'Enric Ruíz Gil sobre l'estendard del Foment Regional.